

2.1.5 Conflict

“Niets ter wereld bedreigt meer de vrede onder de volkeren dan morrelen aan grenzen”
Marc Michaux¹

Het eerst gekende (‘geregistreerde’) grensconflict in de wereldgeschiedenis dateert van het midden van het derde millennium v.C. (met het hoogtepunt rond 2400 v.C.) is dat tussen de Soemerische stadstaten Lagash en Umma, over de Gu’edina (“rand van de vlakte”), d.w.z. het niemandsland (en de term werd toen reeds gebruikt) dat ze tussen henzelf in hadden gelaten: het conflict draaide rond de mogelijkheden voor kunstmatige irrigatie.

Voor juristen is de grens de op het grondgebied zichtbaar gemaakte overgang van de ene rechtsorde naar een andere. Luidens het Volkenrecht dient een grens te voldoen aan enkele primaire voorwaarden om als zodanig erkend te worden: ze dient het resultaat te zijn van een verdrag (in geval van niemandsland, is de aanspraak op de grens enkel geldig indien er geen andere aanspraken zijn), ze moet duidelijk bepaald zijn en waar nodig gemerkt, haar verloop dient in een verdrag vastgelegd te zijn en, waar mogelijk, begaanbaar.

De verdeling van de wereld is echter vloeiend en dynamisch. Het reflecteert de dynamische processen die continu aan de gang zijn. Waar twee of meer partijen niet akkoord kunnen gaan met een grens, ontstaat er een grensconflict.

Alhoewel grenstwisten meestal gering van omvang zijn en vaak onbewoond gebied betreffen en bovendien uiterst zelden voorkomen bij gedemarqueerde grenzen, behoren ze echter wel tot de meest voorkomende redenen van conflicten tussen staten: nu nog is bijna de helft van alle staten verwickeld in één of ander territoriaal geschil over de 313 internationale (land)grenzen, die samen een lijn vormen die ongeveer 450.000 kilometer lang is). Immers, “grenzen zijn één der gevoeligste zaken die er zijn: beide partijen vinden namelijk dat ze honderd procent gelijk hebben. Dit geldt voor naties zowel als voor burens die strijd leveren over grenstekens”².

Een territorium heeft voor staten bovendien een psychologische betekenis die vaak buiten proportie is t.o.v. de intrinsieke strategische of economische waarde ervan. Er zijn bovendien ca. 195 staten, maar misschien wel 500 tot 600 naties, wat maakt dat territoriale twisten niet zo vlug zullen verdwijnen. Gevoelens van nationale trots en eer worden immers vlugger opgezweept wanneer het over territorium gaat dan over eender welk ander soort thema. Territoriale twisten zijn dan ook wellicht de belangrijkste afzonderlijke aanleiding tot oorlog tussen staten tijdens de laatste twee of drie eeuwen. Die werden vooral gevoerd om het territorium te bepalen, eerder dan het te veranderen. Sinds 1945 gaat het echter vooral over grensoorlogen, dus niet

¹ E. Van Hove, *Grenzen: een exploratie van hoe we aan de grenzen gekomen zijn waarbinnen wij nu leven, aan de hand van oude kaarten*, s.l., 2015, s.p. (in het voorwoord).

² Volgens Jens Evensen, de Noorse tophandelaar voor de zeegrens met de Sovjetunie, in: *Nordlys*, 20 februari 1982 (vertaling uit het Noors door Luc Boeva).

langer over het gehele territorium: immers, bij het einde van de koloniale periode rakelden de nieuwe staten oude eisen op om in hun ogen onlogische grenzen aan te passen; maar ook drong de overheidsadministratie door tot de verste uithoeken van het staatsgebied, waardoor scherpe en gedemarqueerde grenzen meer dan ooit nodig werden; en tenslotte waren er veel meer mogelijkheden om de grenzen te articuleren in de nationale en internationale fora, de media enz. Of de internationale grenzen stabiel blijven hangt af van de mate waarin de staten en continenten geïntegreerd zijn in de wereldorde, die enige hoop kan bieden voor de oplossing van de problemen. Ook de mogelijkheid van effectieve sancties tegen diegenen die het territoriale status quo schenden, legt gewicht in de schaal bij de afweging om een grensconflict te laten escaleren.

Bij de evaluatie van de conflictstof die een grens kan leveren, is het onder meer nuttig de zgn. instabiliteit-waarde [n.a.v.] en de aanvaardingsgraad [n.a.v.] te bepalen of ook nog de soorten verhoudingen (met de bevolking, tussen land en kust) die het vertoont [n.a.v.].

Er zijn verschillende soorten grensconflicten.

– Zo is er de betwisting van territorium (waardoor er geen erkende grens is): was vroeger de meest voorkomende soort, vooral buiten Europa, tussen de koloniale machten; Saoedi-Arabië had tot ver in de 20^e eeuw verschillende neutrale zones langs zijn grenzen. Aangezien de werelddol nu quasi volledig is opgedeeld, komt dit echter nog nauwelijks voor; uitzonderingen zijn het Noord- en Zuidpoolgebied, het continentaal plat, het zeebed, alsook een aantal kleine territoria die om diverse redenen niemandsland gebleven zijn (zoals Bir Tawil tussen Soedan en Egypte, om een claim op de meer beloftevolle Hal'ib Driehoek niet te hypothekeren; de zogenaamde neutrale stroken, zwaar gedemarqueerd, langs de grenzen van Ceuta en Melilla zijn er dan weer eerder om illegale immigratie tegen te gaan; enz.³).

– Daarnaast kan ook de grens zelf betwist worden: in dat geval is er wel een de facto (vastgelegde of zelfs gedemarqueerde) grens, maar het bestaan van de grens aan sich wordt gecontesteerd door één partij. Dit komt meer voor, vooral bij postkoloniale staten (bijv. Noord-Ierland // Ierland door de katholieke bevolkingsgroep, Somalië, Indonesië // Maleisië). De betwisting van een grens kan zich ook manifesteren door de contestatie van de symbolen van het grensbeheer: zo staken in maart 2008, na de onafhankelijkheidsverklaring van Kosovo, ruim duizend Kosovaarse Serviërs twee grensposten met Servië in brand en vernielden ook de gebouwen van de douane, ter illustratie van hun symbolische betekenis.⁴

³ A. Bonnett, *Off the map, Lost spaces, invisible cities, forgotten islands, feral places and what they tell us about the world*, London, 2014 (m.b. *No Man's lands*, 87-115).

⁴ ntb

– Veel voorkomend is de betwisting van de vastlegging door twee partijen (bijv. China // India).⁵ Bij de betwisting van de demarcatie werd de grens met wederzijdse instemming vastgelegd maar er is onenigheid over de afbakening. De vastlegging kan immers afwijken van de afbakening om met plaatselijke gegevenheden overeen te komen, om het opdelen van dorpen of gronden te voorkomen of ook nog om natuur-ontleende grenzen te volgen. Dit soort conflict komt in toenemende mate voor (bijv. Cambodja // Thailand over de Preah Vihear tempel), maar is ook het gemakkelijkst op te lossen, vooral indien niet de kwestie vermengd is met economische belangen. Er zijn overigens nog steeds redelijk veel vastgestelde, maar niet afgebakende grenzen.

Op het einde van een kwart 21e eeuw, lijken, naast de gebruikelijke oorzaken (zoals het verdelen van niemandslanden en nog steeds niet-erkende grenzen) de volgende thema's prominent aanleiding te kunnen worden voor grensconflicten: de ruimtegrenzen (de '*last frontier*'), 'slimme grenzen' en virale grenzen (opgetrokken bij pandemieën).⁶

Er bestaan verschillende (politiek-geografische) methodes om grensgeschillen te bestuderen.

Zo is er het schema van geograaf Hartshorne voor onderzoek van betwiste gebieden: het includeert de elementen territorium, eigenaar, opeiser, bevolking, het percentage ervan dat de taal van de opeiser spreekt, de geografische relatie tot het land van de opeiser, nationaliteit, verkeer, handel, geschiedenis.

Hartshorne concludeerde dat meestal enkel de factor tijd een oplossing kan aanreiken: dit wil zeggen, de veranderende politieke omstandigheden en economische relaties én (zij het trager dan de twee andere) de culturele elementen. Hij achtte het ook het beter een grens aan belang te doen inboeten dan ze te verplaatsen. Immers, elke grens kan in principe aangevochten worden: de problemen zijn dus relatief.

Collega Prescottt onderscheidde vier soorten grenstwisten. Er is vooreerst de gebiedstwist of het territoriaal conflict. Hierbij worden aanspraken gemaakt op gebieden op basis van legalistische, historische, geografische, etnische, strategische en/of economische argumenten. Het geschil rond de grensligging, dat vaak ontstaat in nieuw ontsloten gebieden, wordt vaak bevochten met wettelijke en geografische argumenten. De functionele grenstwist gaat over de rechten over de grens heen, zoals weiding of doorvaart. Tenslotte is er het conflict rond de ontwikkeling van het grensland. Als methode om deze twisten te onderzoeken, stelde Prescott zes

⁵ Op de grens tussen Servië en Kroatië, tussen de huidige en de oorspronkelijke loop van de Donau, bood dat recentelijk zelfs de gelegenheid om een nieuw land te stichten, genaamd 'Liberland' (door Vit Jedlicka van de Tsjechische partij van de Vrije Burghers: cf. www.liberland.org). Nog zo'n zelfverklaarde (maar niet-erkende) microstaat is Sealand: d.w.z. het voormalige zeefort NM Fort Roughs uit de Tweede Wereldoorlog, in de Noordzee ter hoogte van het Britse Felixstowe, zo'n 550m² rustend op twee betonnen pijlers. Andere Europese microgebieden met soevereiniteits- of autonomie-aanspraken zijn momenteel Seborga (in Ligurië), Forvik (één van de Shetland-eilanden) en Christiania (in Kopenhagen).

⁶ M. Van Bokkum, *Grensstreken, . Waarom grenzen liggen waar ze liggen*, Amsterdam, 2021, passim.

stappen voor, waarbij achtereenvolgens onderzocht dienen te worden: de oorspronkelijke oorzaak, de katalysator, de doeleinden, de argumenten, de resultaten en de gevolgen. Julian Minghi wees hierbij op het belang de (economische) *raison d'être* te onderscheiden van de (culturele) *raison de creation*.

Overigens: niet alleen politiek-geografen bestuderen grenstwisten, maar ook de polemologie of vredeswetenschap, de diplomatieke wetenschappen en de rechtswetenschap rekenen dit tot hun domein.

En dan zijn er natuurlijk nog de privaatrechtelijke grenzen als conflictstof bij uitstek (zie hierover meer bij 2.1.1.2.7.2 Buur).